

ЗАЛИЦЯННЯ

Ось як воно було за тих давніх часів, коли ще старий Ісетібега був Чоловіком, тобто ватагом, і коли Ікемотубе, син його сестри, та Девід Хогенбек, білий, що наказував пароплаву, куди йому йти, залицялися до сестри Германа Коша.

Усі люди жили в селищі. Ісетібега й генерал Джек-сон¹ зустрілися, палили удвох палички й підписали якийсь папір, тож тепер через пущу пройшла лінія, хоч її й не було видно. Вона пройшла крізь пущу прямо, як ото летить бджола, і по один бік від неї опинилося селище, де Чоловіком був Ісетібега, а по другий бік лежала Америка, де Чоловіком був генерал Джексон. І коли тепер по цей бік лінії щось траплялося, то, як і завжди, це було нещастям для одних і щастям для інших — залежно від того, що мав той білий, з яким ставалася пригода. Але досить було чомусь такому статися по другий бік тієї лінії, що її ніхто й не бачив, як білі відразу називали це злочином і ладні були на смерть покарати винуватця, якби тільки виявили його. Дурість, як на нашу думку. Якось була знялася буча на цілий тиждень — і не Тому що зник білий, бо то був не такий білий, щоб інші білі могли за ним жалкувати,—а тому, що іншим білим примарилось, ніби його з'їли. Немовби людина, хоч би й яка голодна, наважилася б їсти м'ясо боягуза чи злодія в цій країні, де навіть узимку завжди

¹ Джексон, Ендрю (1767—1845) — губернатор Флориди, а потім президент США.

знайдеш чим підкріпитися, на цій землі, для якої — як мав звичай приказувати Ісетібега, коли вже так зістарівся, що йому тільки й лишалося сидіти собі на сонці та нарікати на виродження племені, на глупоту й жадібність політиків,—для якої Великий Дух зробив більше, а людина менше, ніж для будь-якої іншої землі, що про неї він, Ісетібега, тільки чув. Але у нас була вільна країна, і якщо білим людям на своїй

половині країни забаглося зробити законом навіть таку дурість — нас те анітрохи не обходило.

І ось тоді Ікемотубе й Девід Хогенбек побачили сестру Германа Коша. Та й хто її не бачив рано чи пізно — молоді хлопці й старі чоловіки, парубки й удівці, і ті, котрі не були ще й удівцями і котрим і у власній хаті вистачало на що дивитись,— хоча хто скаже, якого похилого віку має дійти чоловік чи до якої міри мусить він бути нещасливий тим, що замолоду скорився якійсь одній жінці, щоб уже не мати права подивитися на сестру Германа Коша і в розпачі гризти собі пальці? Бо вона була просто ходяча краса. Тобто сидяча, бо вона взагалі ніколи не ходила, хіба що вже мусила. Зранку одним з найперших звуків у селищі був голос тітки Германа Коша, яка гукала його сестрі, чому та не встане ц не піде з іншими дівчатами по воду до джерела,—що вона робила часом лише тоді, як Герман Кіш сам встане та вже примусить її. А надвечір тітка гукала, чому вона не йде разом з іншими дівчатами та жінками до річки вмиватися — бо й це вона не часто робила. Але вона й не потребувала цього. Кожному, хто в сімнадцять, вісімнадцять чи дев'ятнадцять років мав би такий вигляд, як у сестри Германа Коша, і не треба було б умиватися.

А тоді одного дня її побачив Ікемотубе, котрий знав її усе життя, окрім перших двох років. Він був сином сестри Ісетібеги. Якось увечері він сів на пароплав разом із Девідом Хогенбеком і відплив собі. Минали сонця, і місяці, і тричі велика вода прийшла й зійшла, і старий Ісетібега вже рік як відійшов у землю, і Чоловіком став його син Мокетубе, і лише тоді Ікемотубе повернувся. Тепер він звався Дум, і з ним були білий приятель на ім'я кавалер Сьє Блонд де Вітрі та восьмеро нових рабів, теж нам зовсім зайвих, і був він у капелюсі та плащі, облямованому золотом, і мав при собі золоту коробочку з міцною сіллю та плетений кошик з-під вина, в якому сиділо четверо ще живих щенят. А через два дні малий син Мокетубе помер, а ще через три дні Ікемотубе, що звався тепер Дум, став уже Чоловіком. Але на той час, про який іде мова, він ще не був Думом. Тоді він був просто Ікемотубе, один з молодих хлопців, найкращий із них усіх, що їздив верхи найодчайдушніше й найшвидше, і

танцював найдовше, і впивався найдужче, і що його любили найбільше і хлопці, й дівчата, та й старші жінки, які, здавалося, повинні б мати в голові інший клопіт. І от одного дня він побачив сестру Германа Коша, що її знав усе своє життя, окрім перших двох років.

І коли він подивився на неї, то і мій батько, і Нічний Пугач, і Сільвестрів Джон, і інші молоді хлопці відвели свої погляди. Бо він був найкращий серед них, і вони любили його, хоч він тоді був ще просто Ікемотубе. Вони держали для нього наготові другого коня, коли він, голий до пояса, намастивши ведмежим жиром чуприну й тіло, як на перегонах (тільки цього разу до жиру домішаний був мед), з мотузкою в руках, проїздив охляп на своєму новому скаковому конику повз веранду, де сиділа сестра Германа Коша й лушила кукурудзу чи горох у срібний глек з-під вина, що дістався її тітці по троюрідній чоловічій сестрі, яка була двоюрідною онукою дружини старого Девіда Кольберта, в той час, як Річковий Пеньок (теж один з хлопців, хоч на нього ніхто не звертав ніякісінької уваги, бо він ані у перегонах не брав участі, ані бойових півнів не тримав, ані в кості не грав, ані навіть танцювати не вмів, а якщо, бува, його до того змусять, то все ліз іншим танцюристам під ноги і ганьбив себе й усіх щоразу, коли блював після ледве тільки п'яти чи шести рогів горілки, та ще ж і не своєї власної), прихилившись до стовпа на веранді, грав на губній гармонії. А то ще бувало, що хтось із хлопців держав скакового коника, а він, Ікемотубе, верхи на осідланій кобилі, сам у квітчастій безрукавці, у куртці з двома хвостами ззаду й бобровому капелюсі—вбраний чепурніше за іншого картяра з пароплава, багатше навіть, ніж торговець віскі—проїздив повз веранду, де сестра Германа Коша лушила вже інший стручок гороху в срібний глек, а Річковий Пеньок сидів спиною до стовпа й грав на гармонії. Ще іншим разом — котрийсь хлопець притримував і ту кобилу, а Ікемотубе пішки йшов до оселі Коша, і в своєму розкішному вбранні теж сідав на веранді, тоді як сестра Германа Коша лушила у срібний глек уже, певно, інший стручок гороху, а Річковий Пеньок лежав горілиць і грав на тій своїй гармонії. А потім приїхав торговець віскі, і тоді Ікемотубе з хлопцями запросив Річкового Пенька до лісу, і вони занесли його так далеко, що їм уже обридло далі нести. І хоча багато питва пропало

даремно, бо Річкового Пенька, як звичайно, занудило після сьомого чи восьмого рога, але він таки заснув, а Ікемотубе повернувся на веранду Германа Коша, де бодай день-два не мусив слухати тієї гармонії.

Кінець кінцем Нічний Пугач підказав йому:

— Пошли Кошевій тітці подарунок.

Але Ікемотубе мав тільки одне таке, чого не було в тітки Германа Коша,—нового скакового коника. Тож трохи згодом Ікемотубе сказав: "Здається, я потребую цієї дівчини ще дужче, ніж думав",— і послав Нічного Пугача припнути свого скакового коника за вуздечку до клямки кухонних дверей Германа Коша. Але потім він пригадав, що тітка Коша не завжди може примусити його сестру, щоб та встала та хоча б до джерела по воду сходила. Окрім того, по чоловікові вона доводилася троюрідною сестрою двоюрідній онуці дружини старого Девіда Кольберта, верховного Чоловіка всіх чикасо в наших краях, і дивилася на всю рідню й рід Ісетібегія, як на вискочнів.

— Але Герман Кіш, це всі знають, може примусити її встати й піти до джерела,— сказав мій батько.— І я зроду не чув, щоб він похвалявся, ніби жінка старого Дейва Кольберта, чи небога його дружини, чи будь-кого іншого дружина, небога чи тітка — ніби вони кращі за решту людей. Віддай цього коня Германові.

— Ні, я зроблю щось краще,— заявив Ікемотубе. Бо в селищі, та й у всій Америці між Нечезом і Неш-вілем не було жодного коня, перед яким би цей новий коник Ікемотубе пас задніх.— Ми з Германом влаштуємо кінні перегони, і тоді він щось зробить задля ме-

" не,— сказав Ікемотубе,— Біжи,— звернувся він до мого батька,— перейми Нічного Пугача, поки він ще не дійшов з конем до Кошевого дому.

Отож мій батько вчасно привів коника назад. Але оскільки тітка Германа Коша могла бачити все з кухонного вікна, та й просто про всяк випадок Ікемотубе послав до себе додому Нічного Пугача й Сільвестрового Джона, щоб ті принесли клітку з його бойовими півнями, хоч він і не покладав на них особливих надій: Кошева тітка й так мала найкращих півнів на Ціле селище й щонеділі зранку вигравала всі гроші. А потім Герман Кіш відмовився встрявати в цю справу,— кінні перегони, мовляв, нехай будуть просто заради втіхи та грошей. І тоді Ікемотубе сказав, що

гроші його не цікавлять і що ця клята дівчина день і ніч не йде у нього з думки, тож йому вже й білий світ не милий. Але торговець віскі приїздив справно, завдяки чому Ікемотубе щоразу бодай день чи два не мусив слухати ту гармонію.

А потім і Девід Хогенбек завважив сестру Германа Коша, хоч він і раніше бачив її раз на рік, відколи пароплав почав приходити до селища. Зрештою навіть зимі наставав кінець, і ми знов уже поглядали на позначку, яку Девід Хогенбек залишив на пристані, щоб ми знали, коли вода буде досить висока і пароплав зможе підійти. Отож коли річка піднялася до тієї позначки, то не минуло й двох сонць, як у селищі почувся голос пароплава. І тоді весь люд — і чоловіки, й жінки, і діти, і собаки, і навіть сестра Германа Коша, бо Ікемотубе дав їй верхового коня,— усі, окрім Річкового Пенька (котрий залишався, але не в хаті, бо Кошева тітка не пустила б його всередину, де б їй довелося раз у раз переступати через нього, а на веранді: а оскільки було ще холодно, то він брав собі під укривало горня з жаром, закутувався та так і сидів навпочіпки),—усі вибрались до пристані подивитися на будку на палубі пароплава й на димар, як вони рухаються за деревами, й послухати, як пахає дим з димаря та як ноги пароплава прудко чалапають по воді, якщо пароплав своїм криком не заглушає того чалапання. А потім ми почули скрипку Де-віда Хогенбека, пароплав підходив усе ближче, підминаючи під себе останню ділянку річки, немов той скаковий кінь; чорний дим курився з нього, а ноги його розбризкували воду, як ото кінь розбризкує багнюку, і капітан Стюденмар, власник пароплава, жував

тютюн в одному віконці, Девід Хогенбек грав на скрипці в другому, а між ними видніла голова хлоп-Ця-раба, що крутив колесо, сам мало не вдвічі менший за капітана Стюденмара і утричі менший за Девіда

1° В. Фолкнер 289

Хогенбека. Після цього цілий день тривала торгівля, хоч Девід Хогенбек торгував мало. І цілу ніч тривали танці, коли Девід Хогенбек тапцював найбільше. Бо він був здоровіший за будь-яких двох хлопців, разом узятих, і дарма, що по ньому ніхто б і не сказав, ніби він створений для танців або для гонів, усе-таки, здавалося, саме завдяки отій своїй подвійній величині Девід Хогенбек міг і горілки видудлити вдвічі більше за будь-кого, і танцювати вдвічі довше, аж поки один по одному хлопці відступалися, і далі танцював тільки він сам. А потім улаштовували кінні перегони й змагання, хто більше з'їсть, і Девід Хогенбек, хоч не мав коней і не їздив верхи, бо жоден кінь не побіг би прудко з таким тягарем на собі, рік у рік змагався на гроші.— хто кого переїсть — із двома хлопцями, що їх вибирали люди, і щоразу вигравав. А ще потім вода починала спадати до позначки, яку він зробив на пристані, і пароплавові наставала пора вирушати, поки в річці було ще досить води, щоб йому йти.

Але того разу пароплав так і не відійшов. Річка мілішала, а Девід Хогенбек усе грав на скрипці в Германа Коша на веранді, тоді як Кошева сестра сипала щось там для варива у срібний глек з-під вина, а Ікемотубе, чепурно вбраний і в бобровому капелюсі, сидів спиною до стовпа, а Річковий Пеньок лежав горілиць на підлозі й обіруч тулив до рота свою гармонію, хоч тепер і не чути було, грає він на ній чи ні. Потім стало видно й ту позначку, яку Девід Хогенбек зробив на пристані, а він усе грав на скрипці в Германа Коша на веранді, куди Ікемотубе приніс своє крісло-гойдалку, щоб зручніше було сидіти, поки Девід Хогенбек забереться показувати пароплаву дорогу пазад до Нечеза. І весь той день з полудня люди стояли на пристані й дивились, як раби пароплава викидають у його шлунок дерево задля тієї пари, що дає йому силу ходити; і більшу частину тієї ночі, коли Девід

Хогенбек пив удвічі більше й танцював удвічі довше, ніж навіть він звик, тобто пив учетверо більше й танцював учетверо довше, ніж навіть Ікемотубе, ніж навіть той Ікемотубе, котрий нарешті завважив сестру Германа Коша чи бодай когось іншого, хто завважив її,— більшу частину тієї ночі старші люди стояли на пристані й дивились, як раби вкидають дерево в пароплавів шлунок,— не для того, щоб він рушив, а для того, щоб подав голос, коли капітан Стюденмар вихилився з будки на палубі пароплава з кінцем свистячого мотузка в руці, прив'язаного до дверної клямки. А наступного дня капітан Стюденмар сам прийшов на веранду і схопив Хогенбекову скрипку.

— Я виганяю вас із роботи! — заявив він.

— То й нехай,— відповів Девід Хогенбек.

Оце саме тоді капітан Стюденмар і схопив Хогенбекову скрипку.

— Нам треба вернутися до Нечеза, там я дістану грошей, щоб розрахуватися з вами,— сказав він.

— Залишіть гроші в шинку,— відказав на те Девід Хогенбек.— Навесні я приведу туди пароплав.

А тоді настав вечір, вийшла тітка Германа Коша й сказала, що коли вони намірились стовбичити тут цілу ніч, то нехай Девід Хогенбек хоча б перестане терликати на своїй скрипці, щоб люди могли спати. Потім вона вийшла вдруге й звеліла сестрі Германа Коша йти спати. Ще потім вийшов Герман Кіш і сказав:

— Ідіть уже, хлопці. Майте розум.

Тоді тітка Германа Коша вийшла знову й сказала, що наступного разу візьме з собою дробовик Кошевого небіжчика дядька. Отож

Ікемотубе й Девід Хогенбек залишили Річкового Пенька лежати на підлозі, а самі спустилися з веранди.

— Добраніч,— сказав Девід Хогенбек.

— Я проведу тебе,— відказав Ікемотубе.

І вони рушили через селище до пароплава. Стояла темрява, і в шлунку пароплава не було вогню, бо капітан Стюдепмар досі спав під тильною верандою в будинку Ісетібеги. Тоді Ікемотубе сказав:

— Добраніч.

На що Девід Хогенбек відказав:

— Тепер я проведу тебе.

І вони рушили назад через селище до Ікемотуби-ного будинку. Та коли дійшли туди, Девід Хогенбек не встиг і сказати "добраніч", як Ікемотубе вже повернувся й знову рушив до пароплава. Тоді почав ще й бігти, бо Девід Хогенбек зовсім не схожий був на такого, що вміє довго бігати. Але ж він не схожий був і на такого, що вміє довго танцювати, отож, коли Ікемотубе добіг до пароплава, повернувся і побіг назад, то він лише трошки випередив Девіда Хогеибєка. І коли вони добігли до його будинку, Ікемотубе теж лише трошки випереджував Девіда Хогенбека; він зупинився на порозі захеканий, трохи захеканий, і розчинив двері перед Девідом Хогенбеком,

— Мій дім не дуже просторий,—сказав Ікемотубе,— але він твій дім.

Отож тієї ночі вони обидва спали в Ікемотубиному ліжку у нього вдома. А другого дня з полудня, хоча Герман Кіш знову не схотів нічого для нього зробити і тільки побажав йому успіху, Ікемотубе послав мого батька й Сільвестрового Джона зі своєю верховою кобилою, щоб

привезли Кошеву тітку, коли вони з Германом Кошем влаштовуватимуть перегони. А він же верхи їздив так швидко, як зроду-віку ніхто не їздив у селищі! Він набагато випередив Германа Коша, а проте примусив його на очах у тітки забрати всі гроші, ніби це він, Герман Кіш, виграв, а ввечері послав Нічного Пугача припнути скакового коника до клямки кухонних дверей Германа Коша. Але Кошева тітка того вечора навіть не попереджувала їх. Вона відразу

вийшла з дробовиком Кошевого небіжчика дядька, і вже за мить Ікемотубе збагнув, що вона і його має на увазі. Отож він і Девід Хогенбек залишили Річкового Пенька лежати на веранді, а самі забралися геть і під час першого переходу від будинку Ікемотубе до пароплава зупинилися на хвилину біля хатини мого батька; але коли мій батько й Нічний Пугач нарешті знайшли Ікемотубе, щоб розповісти йому, що Кошева тітка, певно, завела скакового коника далеко в ліс і заховала, бо вони й досі не знайшли його, то Ікемотубе й Девід Хогенбек обидва спали в Хогенбеко-вій койці на пароплаві.

А другого ранку приїхав торговець віскі, і з полудня Ікемотубе та інші хлопці запросили Річкового Пенька до лісу, а потім мій батько й Сільвестрів Джон вернулися й забрали торговцевого воза, а ще пізніше, коли вони всі гуртом уже вертали з лісу, мій батько й Сільвестрів Джон правили мулами, Річковий Пеньок лежав долілиць на даху халабуди, що була на возі (в тій халабуді возили барильця з горілкою), а Ікемотубе, схрестивши руки на грудях і поставивши одну ногу Річковому Пенькові на спину, стояв на тому даху, сам у старому генеральському кітелі, що його генерал Джексон дав Ісетібезі, і так вони повільно проїхали повз веранду, на якій Девід Хогенбек грав на своїй скрипці, а Кошева сестра сипала щось там для варива у срібний глек з-під вина. І коли тієї ночі мій батько й Нічний Пугач розшукали Ікемотубе, щоб сказати йому, що вони й досі не знайшли, де Кошева тітка ховає того коника, Ікемотубе й Девід Хогенбек були вдома в Ікемотубе.

А третього дня з полудня Ікемотубе та інші хлопці запросили до лісу Девіда Хогенбека, і цього разу вони повернули звідти вже через довший

час, і мулами правив Девід Хогенбек, а ноги Ікемотубе та інших хлопців стирчали з відчинених дверцят горілчаної

ш

халабуди наче виноградне бадилля, а Ісетібежин генеральський кітель був прив'язаний за рукави попід шиєю в одного з мулів. І тієї ночі вже ніхто не ходив шукати скакового коника, а Ікемотубе, коли прокинувся, спершу навіть і не знав, де він. А, вилазячи з горілчаної халабуди, він ще не встиг і порозпихати інших хлопців, як почув скрипку Девіда Хогенбека, бо тієї ночі ні тітка Германа Коша, ні сам Герман Кіш, ні навіть дробовик Кошевого небіжчика дядька не могли переконати Девіда Хогенбека, щоб він забрався з веранди чи бодай перестав грати на скрипці.

Отож наступного ранку Ікемотубе й Девід Хогенбек пішли до лісу й посідали навпочіпки в затишній місцині, а хлопці,— окрім Сільвестрового Джона й Нічного Пугача, які знову подалися розшукувати коня,— поставали на сторожі.

— Тоді можемо побитися за неї,— запропонував Девід Хогенбек.

— Можемо й побитися,— погодився Ікемотубе.— Тільки ж білі люди й наші б'ються по-різному. Ми б'ємося ножами, щоб уразити глибоко й швидко. І це було б добре, коли б мені судилося програти, бо тоді я хотів би, щоб мене уразило глибоко. Але коли мені судилося виграти, то я зовсім не хотів би, щоб тебе глибоко уразило. Коли я вже таки маю виграти, то треба, щоб і ти потім був там і все бачив. Я хочу, щоб на весіллі й ти був присутній чи бодай був хоч десь, а не лежав на помості в лісі, загорнений в укривало, й чекав своєї пори зійти у землю.— При цих словах, казав мені мій батько, Ікемотубе поклав руку Девідові Хогенбеку на плече й усміхнувся до нього.— Коли б це могло мене задовольнити, ми б не сиділи тут і не метикували, що маємо робити. Ти, мабуть, розумієш.

— Та розумію,— відповів Девід Хогенбек.

Тоді, казав мій батько, Ікемотубе зняв руку з плеча Девіда Хогенбека.

— І горілкою ми вже пробували зарадити,— сказав Ікемотубе.

— Таки пробували,— погодився Девід Хогенбек.

— Навіть скаковий коник і генеральський кітель не стали мені в пригоді,— сказав Ікемотубе.— А я їх беріг, мов дві козирні карти.

— Та не думаю, що той кітель зовсім не став тобі в пригоді,— відказав Девід Хогенбек.—Тобі він дуже личив.

— Та вже ж,— зауважив на те Ікемотубе.— Як і мулові.— Далі, казав мій батько, Ікемотубе вже не всміхався, коли сидів навпочіпки поруч з Девідом Хо-генбеком і патичком малював на землі якісь закарлюки.— Отже, нам лишається тільки одне,— мовив він.— І в цьому ти поб'єш мене ще до того, як ми почнемо.

Увесь той день вони нічого не їли. А ввечері, коли залишили Річкового Пенька лежати в Германа Коша на веранді, то самі — замість трохи пройти пішки, а трохи пробігти в одип бік і в другий між будинком Ікемотубе й пароплавом — тільки-но зійшли з Кошеної веранди, як відразу пустилися щодуху. І коли вони полягали спати в лісі, то були вже в такому місці, де не було не тільки ніякої спокуси поїсти, а й ніякої змоги, і звідки їм, щоб дістатися до селища на змагання, треба було вранці пробігти ще добрячу відстань, від чого голод тільки дужчав. А потім настав ранок, і вони побігли назад, туди, де верхи на конях їх перестріли мій батько та інші хлопці й сказали Ікемотубе, що вони й досі не знайшли, в якому це закапелку край світу тітка Германа Коша заховала того коника; після цього всі гуртом поїхали до селища й на перегонове поле, де круг столу вже зібрався люд, і для Ісетібеги стояло

Ікемотубине крісло-гойдалка з веранди Германа Коша, а за кріслом — лава для суддів. Спершу, перед початком змагання, була ще перерва, щоб суперники перевели дух, поки десятирічний хлопчак оббігав один раз навколо поля. А потім Ікемотубе й Девід Хогенбек посідали на свої місця за столом, один навпроти одного, і Нічний Пугач дав команду починати.

Найперше кожному з них припало стільки тушкованих пташиних тельбухів, скільки другий зміг захопити обіруч із горщика. Потім кожен з'їв стільки яєць дикої індички, скільки мав років — Ікемотубе двадцять два, а Девід Хогенбек двадцять три,— хоч Ікемотубе відмовився від пільги й сказав, що теж з'їсть двадцять три. Тоді Девід Хогенбек сказав, що він має право з'їсти на одне більше, ніж Ікемотубе, і що, отже, він з'їсть двадцять чотири; зрештою, однак, Ісетібега наказав їм обом замовкнути і їсти далі, а Нічний Пугач тим часом лічив яєчні шкаралупи. Потім дійшло до ведмежого язика, лапи й сала, хоча коли Девід Хогенбек уже їв, Ікемотубе ще трохи постояв і подивився па свою половину. І на нівдорозі він перестав їсти й знову подивився на ведмежатину, тоді як Девід Хогенбек уже кінчав. Але нічого — на обличчі Ікемотубе був такий самий легенький усміх, який хлопці бачили в нього наприкінці важкого перебігу, коли він і не збирався відступати — не тому, що мав іще силу, а тому, що був Ікемотубе. Отож він знов заходився їсти, а Нічний Пугач тим часом лічив обгризені кістки. Та коли жінки поклали на стіл спечене поросся, Ікемотубе й Девід підійшли до його хвоста й утупилися через стіл одип в одного; Нічний Пугач був уже дав команду починати, але зразу ж і скасував її.

— Дайте води,— попросив Ікемотубе.

Мій батько подав йому тикву, і він сьорбнув раз. Але та вода відразу вийшла назад, наче її щось виштовхнуло з горла, і тоді Ікемотубе поставив тикву, закрив подолом сорочки похнюплене обличчя, повернувся й відійшов, а люди розступилися, даючи йому дорогу.

Того дня вони вже не шукали затишної місцини в лісі. Вони стояли в Ікемотубе вдома, а мій батько та інші стояли там теж, тільки тихо й осторонь. Мій батько казав, що Ікемотубе тепер не всміхався.

— Вчора я таки правильно подумав,— заговорив Ікемотубе.— Коли вже мені судилося програти, то краще б ми билися на ножах. Розумієш,— і він знов, казав мій батько, всміхнувся, як ото наприкінці довгого важкого перебігу, коли хлопці знали, що він і не збирається відступати,— не тому, що має ще силу, а тому що він Ікемотубе,— розумієш, я хоч і програв, але примиритися не можу.

— Я тебе переміг ще до того, як ми почали,— озвався Девід Хогенбек.— І ми обидва це знали.

— Справді,— погодився Ікемотубе.— Але це я сам надумав.

— То що ж ти тепер надумаєш? — запитав Девід Хогенбек.

У ту хвилину, казав батько, вони, хлопці, любили Девіда Хогеибек не менше, ніж Ікемотубе — любили їх обох у цю хвилину, коли Ікемотубе з усмішкою на обличчі стояв перед Девідом Хогенбеком, поклавши праву долоню йому на груди, бо за тих часів були ще на світі справжні герої.

— Тоді ще одне, вже останнє,— сказав Ікемотубе.— Печера.

Він і Девід Хогенбек пороздягалися догола, а мій батько та інші хлопці намастили їм тіло й волосся ведмежим жиром, змішаним з м'ятою, цього разу не тільки для прудкості, а й для витривалості, бо та печера була аж за сто тридцять миль, у краю старого Девіда Кольберта,— чорний отвір на схилі гори, куди й дикі звірі не заходили й собаку годі було загнати навіть биттям — молоді хлопці з селища перебували там свою першу Далеко-від-Вогню ніч, щоб довести, що вони вже мужні, як справжні чоловіки,— адже всі в племені здавна знали, що в тій печері склепіння може завалитися від будь-якого шепоту чи бодай найменшого

руху, отож люди вірили, що колись уся гора — від незначного навіть руху або звуку або просто сама собою — обвалиться на ту печеру. Потім Ікемотубе дістав зі скрині два пістолети, витяг з них набої і знову зарядив їх.

— Хто перший добіжить до печери, той увійде всередину й пальне з пістолета,— сказав Ікемотубе.— Коли після цього він вийде з печери, значить, він виграв.

— А коли не вийде? — запитав Девід Хогенбек.

— Тоді виграв ти,— сказав Ікемотубе. #— Або ти,— додав Девід Хогенбек.

У що мить, як казав батько, Ікемотубе знов усміхнувся Девідові Хогенбеку.

— Або я,— погодився він.— Хоч учора я тобі, здається, казав, що для мене це зовсім не було б перемогою.

Тоді Ікемотубе поклав ще по одному набоеві пороху з клейтухом і кулею у дві маленькі торбинки з талісманом — одна для себе й друга для Девіда Хо-генбека — на випадок, якщо той, хто увійде до печери перший, програє не досить швидко, і вони обидва, в самих тільки сорочках та черевиках, кожен із пістолетом та торбинкою з талісманом на шиї, вийшли з Ікемотубинового будинку й почали бігти.

Діялося те ввечері. А потім запала ніч, і Девід Хогенбек, котрий не знав дороги, біг ззаду за Ікемотубе. Але згодом знову зійшло сонце, і тепер Девід Хогенбек, якби хотів випередити, міг бігти й сам, керуючись сонцем та всілякими прикметами, що їх описав йому Ікемотубе, коли вони відпочивали біля струмка. Тож часом попереду біг Девід Хогенбек, а часом — Ікемотубе, і раз Девід Хогенбек випередив Ікемотубе, коли той сидів біля джерела чи струмка, спустивши ноги у воду,— Ікемотубе тоді

всміхнувся Деві-дові Хогенбеку й помахав йому рукою. А потім він наздогнав Девіда Хогенбека, і тепер місцина була відкрита, тож вони бігли бік у бік прерією, і Ікемотубе легенько поклав руку Девідові Хогенбеку на плече, не на саме плече, а трохи нижче, і так минув деякий час, а тоді Ікемотубе знов усміхнувся до нього і вирвався вперед. А потім настав вечір, і знову смеркло, отож Ікемотубе побіг повільніше, а далі й зовсім зупинивсь, поки почув Девіда Хогенбека й переконався, що той чує його. А тоді побіг знову, але так, щоб Девід Хогенбек устигав на звук його бігу. Отож коли Девід Хогенбек упав, Ікемотубе почув це, завернув назад, відшукав у темряві суперника, перекинув його горілиць, тоді знайшов у темряві струмок, намочив у ньому свою сорочку, повернувся і викрутив воду з сорочки в рот Девідові Хогенбеку. А потім знову зійшло сонце, Ікемотубе теж прокинувся, знайшов гніздо з п'ятьма неопереними пташенятами, сам з'їв двох, а решту приніс Девідові Хогенбеку й рушив далі, аж поки добіг до такого місця, де Девід Хогенбек уже не міг його бачити, і там сів знову, чекаючи, коли Девід Хогенбек зведеться на ноги.

І він переказав Девідові Хогенбеку різні прикмети околиці й на цей день, на бігу промовляючи до нього через плече, хоча суперникові ці прикмети були ні до чого, бо він тепер уже не випереджав Ікемотубе. Девід Хогенбек жодного разу не наблизився до Ікемотубе більше, ніж на п'ятнадцять чи двадцять кроків, хоч один час і здавалося, що він навіть випередить його. Бо цього разу впав уже Ікемотубе. Місцина знову була відкрита, тож Ікемотубе міг довго лежати й дивитись, як наближається Девід Хогенбек. А потім знову зайшло сонце, знову смеркло, і він лежав та довго дослухався, як наближається Девід Хогенбек, аж поки настала пора йому підвестись. Він так і зробив, і вони обидва повільно рушили в темряві далі, Девід Хогенбек добрих сотню кроків позаду, а коли Ікемотубе почув, як Девід Хогенбек упав, то і собі ліг. А потім знову розвидніло, і він побачив, як Девід Хогенбек звівся на ноги й повільно рушив до нього, і він теж кінець кінцем спробував підвестись, але не зміг, і вже здавалося, що Девід Хогенбек його наздожене. Проте, коли Девід Хогенбек був за чотири чи п'ять кроків від нього, він таки підвівся, і вони побігли далі, а потім Девід Хогенбек упав знову, а Ікемотубе здалося, що

то він бачить, як падає Девід Хогенбек, але ні — це він сам повалився на землю, однак спромігся звестись на руки й коліна і ще проповзти десять чи п'ятнадцять кроків, перше ніж таки зовсім знесилів. І вже перед ним у призахідному сонці була та гора з печерою, і була вона там усю ніч, і була й тоді, як зійшло сонце.

Отож Ікемотубе вбіг у печеру перший і вже звів курок пістолета. Він розповідав, як зупинився, може, на мить при вході,— може, щоб іще раз глянути на сонце або побачити, де застряв Девід Хогенбек. Але той теж біг і був тільки за п'ятнадцять-двадцять кроків позаду, та й окрім того, через ту кляту сестру Германа Коша сонце йому цілі місяці не світило й не гріло. Отож Ікемотубе вбіг у печеру, обернувся й побачив, що Девід Хогенбек теж вбігає туди, й вигукнув:

— Назад, дурню!

Але Девід Хогенбек уже вбіг у печеру, хоч Ікемотубе й спрямував пістолет у склепіння й вистрелив. І загуркотіло, і обвалилося, і стало чорно, і пилюка знялася, аж Ікемотубе навіть подумав, як розповідав опісля: "Таки все. Кінець".

Але кінця не було, і ще до того, як настала чорнота, він устиг помітити, що Девід Хогенбек падає вперед на руки й на коліна, та й сама чорнота зовсім не була суцільна, бо він бачив і сонячне світло, і повітря, і день за пролазом, що утворили руки та ноги Девіда Хогенбека, який стояв навкарачки й підтримував плечима обвалене склепіння.

— Мерщій! — крикнув Девід Хогенбек.—Пролазь у мене під ногами. Я не можу...

— Ні, брате,— відказав Ікемотубе.— Ти сам швидше вибирайся, поки не розчавило. Виповзай звідси.

— Мерщій,— процідив крізь зуби Девід Хогенбек.— Мерщій, хай тобі!

І тоді Ікемотубе послухався, а потім пригадував, як у ранковому сонці рожевіли сідниці й ноги Девіда Хогенбека, як рожевіла на плечах у нього та кам'яна брила, що підтримувала обвалене склепіння. Але він ніяк не міг пригадати, де знайшов оцупок дерева, і як сам приволік його до печери, і встромив у отвір обік Девіда Хогенбека, і підважив своїми плечима, аж поки відчув, що підтримує нею бодай частину обваленого склепіння.

— Ну! — сказав він.— Швидко!

— Ні,— відмовився Девід Хогенбек.

— Швидше, брате,— наполягав Ікемотубе — Тепер тобі легше.

— Та коли ж я й ворухнутись не можу,— промовив Девід Хогенбек.

Але тепер Ікемотубе й сам не міг ворухнутись, бо мусив уже підтримувати склепіння і спиною, й ногами. Отож він простяг руку, схопив Девіда Хогенбека просто за тіло й шарпнув назад, з печери, так що той упав долілиць на землю. І якщо доти на деревину припадала, може, тільки частина ваги обваленого склепіння, то тепер уже весь тягар лежав на ній, тож Ікемотубе й подумав собі, як сам опісля розповідав: "Це вже таки певно кінець". Однак тріснула не його спина, а деревина, а він сам відлетів убік і впав на тіло

Девіда Хогенбека, і так вони обидва лежали, немов два дрючки, і з рота в Девіда Хогенбека порснув струмінь ясно-червоної крові.

Але наступного дня Девід Хогенбек уже не блював кров'ю, і коли Ікемотубе встиг пробігти назад до селища всього лиш миль сорок, його перестрів мій батько з конем для Девіда Хогенбека. І тоді мій батько промовив:

— Я маю новину для тебе.

— А, то ви віднайшли коника,—відказав Ікемотубе.—Гаразд, ходімо. Заберімо того клятого білого дурника...

— Ні, стривай, брате,— сказав мій батько.— Я маю новину для тебе.

І трохи згодом Ікемотубе відказав:

— То й добре.

Але капітан Стюденмар, коли позичив в Ісетібеги воза, щоб повернутися до Нечеза, забрав із собою і пароплавних рабів. Отож мій батько та інші хлопці самі розпалили вогонь у животі пароплава, щоб він мав пару й міг іти, а Девід Хогенбек сидів на палубі й час від часу смикав за свистячий мотузок, щоб дізнатись, чи досить уже пари. З кожним свистком на пристань сходилося все більше людей, аж поки над берегом зібралось все селище, окрім хіба старого Ісетібеги, і всі дивились, як хлопці вкидали в живіт пароплава дерево — такого ще зроду-віку не бачили, принаймні в нас у селищі. А тоді пара набрала сили й пароплав почав іти, і люди теж почали йти за пароплавом, дивлячись то на хлопців, то на Ікемотубе й Девіда Хогенбека; пароплав тим часом відходив від селища, де всього тільки сім сонць тому Ікемотубе й Девід Хогенбек сиділи цілі дні та ще й по півночі на веранді Германа Коша, доки не виходила його тітка з дробовиком Кошевого небіжчика дядька,— а Річковий Пеньок тим часом лежав собі на підлозі, приклавши свою гармонію до рота, а дружина Річкового Пенька лущила кукурудзу чи горох у глек з-під вина, що колись належав троюрідній сестрі тітчиного чоловіка, яка була двоюрідною онукою дружини старого Девіда Кольберта. Отак Ікемотубе й виїхав, і повернувся тільки через довгий час, і звався він тоді вже Дум, а з ним був його новий білий приятель, якого теж ніхто не хотів любити, та восьмеро рабів, так само для нас зайвих, бо й без того раз у раз комусь доводилося вставати, іти кудись і знаходити роботу для тих рабів, що вже були в нас, і був він у гарному, обмереженому золотом вбранні, і мав із собою золоту коробочку тієї солі, від якої один за одним ставали мертвими й решта четверо щенят, а далі й усе інше, що тільки опинялося на дорозі до того, чого Дум прагнув.

Проте тоді він ще не зовсім виїхав, тоді він ще був Ікемотубе, просто молодий хлопець, один з молодих хлопців, котрий полюбив, але без взаємності, котрий чув усе, й бачив на власні вуха й очі, і все-таки не міг збагнути цього,— так само, як не міг збагнути цього багато хто до нього і не зможе збагнути багато хто після нього.

— Але це не через неї! — сказав Ікемотубе.— І навіть не тому, що він — Річковий Пеньок. Може, ці сльози просто через мене, що от якийсь там Річковий Пеньок зумів викликати їх у мене.

— Не думай про неї,— озвався Девід Хогенбек.

— А я й не думаю. Я вже не думаю. Бачиш? — відказав Ікемотубе, а сонце, світячи у віконце на пароплаві, так падало на його обличчя, наче було дощем, а не світлом.— Був у нас один мудрий чоловік, то він сказав якось: жіноча примха — немов метелик, що пурхає з квітки на квітку, а коли сяде, то найскоріше там, де стояв кінь.

— І в нас був один мудрий чоловік, що називався Соломон,— він теж не раз казав щось таке,— докинув

Девід Хогенбек.— Мабуть, для всіх людей одна мудрість, а хто її проголосив — це байдуже.

— Та вже ж. Принаймні серце в усіх людей крається однаково,— сказав Ікемотубе й потяг за свистячий мотузок, бо судно саме проходило повз хатину, в якій жили Річковий Пеньок з дружиною, і тепер пароплав загув так, як і тієї першої ночі, коли капітан Стюденмар ще сподівався, що Девід Хогенбек повернеться й покаже пароплаву дорогу назад до Нечеза. Але потім Девід Хогенбек зупинив Ікемотубе. Бо їм ще потрібна була пара, адже пароплав не завжди йшов: іноді він повз, і тоді його ноги виринали з води щоразу в багнюці, а іноді навіть і не повз, і тоді сам Девід Хогенбек смикав за свистячий мотузок, як ото вершник, бува, голосом нагадує норовистому коневі, чиє має бути зверху. Потім він знову

починав повзти, а далі вже й іти, і кінець кінцем люди на березі почали відставати, і ось він просвистів ще раз з-за останнього коліна річки, і вже не стало видно темних постатей молодих хлопців, що нахилилися, вкидаючи дерево в його червоний живіт, і не стало чути навіть його голосу — ні в селищі, ні в цілій ночі. Оце так було за тих давніх часів.